

to the Homeland. Studies and Documents. – Edited by E. Allworth. Published by Duke University Press: Durham, N.C. – 1998. – P. 281–322.

33. Krymskie repatrianty: deportacija vozvrashhenie i obustrojstvo / Avt. kol.: Gabrieljan O.A., Efimov S.A., Zarubin V.G. i dr. – Simferopol': Izdatel'skij dom "Amena", 1998. – 340 s.

34. Il'jasov R. Analiz social'no-ekonomichnogo stanovishha kryms'kotatars'kogo narodu v Krymu / R. Il'jasov // Social'no-ekonomichni aspekty integracii' kryms'kyh tatar. Materialy kruglogo stolu. 17 bereznja 1999 roku. – Kyi'v: UNCPD: 1999. – S. 46–55.

35. Kyrjushko M.I., Bojcov O.Je. Islam v Krymu: religijno-nacional'na samoidentyfikacija kryms'kotatars'kogo narodu / M.I. Kyrjushko, O.Je. Bojcov. – K.: Svitoglyad, 2005. – 300 s.

36. Dzhanguzhin R. Konfessional'naja samoidentyfikacija kak sposob orientacii v social'no-politicheskom prostranstve: K probleme stanovlenija politicheskogo islama v Ukraine / R. Dzhanguzhin // Duslyk. – 2001. – № 1. – S. 11–18.

37. Zhydkov M.A. Tendencii' rozvytku mizhkonfesiynih vidnosyn v Avtonomnij Respubliki Krym: politologichnyj analiz: avtoref. dys. na zdobuttja nauk. stupenja kand. polit. nauk: spec. 23.00.02 / M.A. Zhydkov. – Simf., 2009. – 21 s.

38. Zdioruk S.I. Ukrai'na, Islam, Jevropa: suchasnyj svitovij kontekst (Porivnjal'nyj analiz suspil'nyh i derzhavnyh orijentacij musul'man) / S.I. Zdioruk // Ukrai'ns'ke religijeznavstvo. – № 37. – 2006. – S. 95–114.

39. Kyrjushko M. Islam na ukrai'ns'kyh zemljah / M. Kyrjushko // Istorija religii' v Ukrai'ni. – Za red. A.Kolodnogo i P.Jaroc'kogo. – K.: Ukr. centr duhovnoi' kul'tury. – 1999. – S. 456–478.

40. Malomuzh M.G. Pro dijalnist' v Ukrai'ni musul'mans'kyh religijnyh organizacij / M.G. Malomuzh // Ukrai'ns'ke religijeznavstvo. – № 3–4. – 2004. – S. 108–11.

41. Muratova Je. Vozrozhdenie islama v kontekste gosudarstvennoj politiki Ukrainy / Je. Muratova // Uchenye zapiski TNU. Serija "Politicheskie nauki". – Simferopol', 2004. – T. 17 (56), № 1. – S. 101–106.

42. Polotnjuk Ja. Musul'mans'ka kul'tura na terytorii' suchasnoi' Ukrai'ny / Ja. Polotnjuk // Istorija religij v Ukrai'ni. – Vyp. 3. – 1993. – S. 100–102.

43. Shved V. Islams'kyj chynnyk ta nacional'ni interesy Ukrai'ny / V. Shved // Kryms'ki studii'. – 2002. – № 3–4. – S. 119–125.

44. Gazizova O.O. Ukrai'noznachni aspekty kul'turno-osvitn'ogo rozvytku etnichnyh gromad Avtonomnoi' Respubliki Krym (1991–2010 rr.) [Tekst] : dys. ... kand. ist. nauk : 09.00.12 / O.O. Gazizova ; Nac. NDI ukrai'noznavstva. – Kyi'v, 2011. – 232 s.

45. Kalakura O. Kul'turno-osvitnje vidrodzhennja etnosiv v ARK: nadbannja i perspektivy / O. Kalakura // Problemy integracii' kryms'kyh repatriantiv v ukrai'ns'ke suspil'stvo / Zbirnyk materialiv Kyi'vs'kogo proektu Instytutu Kennana ta Instytutu politychnih i etnonacional'nyh doslidzen' NAN Ukrai'ny, 13–14 travnja 2004 r. – K.: Stylos, 2004. – 88 s. – S. 509–522.

46. Abudarai'mov V. Rosijs'ko-tatars'kyj Krym: Nemozhlyve chy real'nist'? / V. Abudarai'mov // Kryms'kotatars'ke pytannja. – 2001. – Ch. 5. – S. 70–77.

47. Ganjushkin B.V. Krym, Ukraina i Rossija. Sovremennye problemy / B.V. Ganjushkin // Sbornik Russkogo istoricheskogo obshchestva. – № 10 (158). – 2006. – S. 346–357.

48. Zatulin K. Peredacha Kryma Ukraine nespravedliva i nezakonna / K. Zatulin // Molodaja gvardija. – № 10. – 2009. – S. 199–203.

49. Kavaguchi E. Problema Kryma v kontekste rossijsko-ukrainskih otnoshenij: Avtoref. dis. ... kand. polit. nauk / Esijas Kavaguchi / MGU im. M.V. Lomonosova. Specializir. sovet. K 053.05.88. – M., 1996. – 25 s.

50. Parahons'kyj B. Kryms'kotatars'ka problema: suchasnyj stan i perspektivy ii' vyrishennja / B. Parahons'kyj // Kryms'ki studii'. – № 1. – 2000. – S. 25–35.

51. Poltavec' S. Tatory okupovanogo Krymu v poshukah sojuznikiv / S. Poltavec' // Gromads'ka dumka pro pravotvorennya. – № 23(81) Gruden'. – 2014. – S. 32–35.

52. Pohlebkin V.V. K voprosu o geopoliticheskom mezhdunarodno-pravovom polozenii Kryma / V.V. Pohlebkin // Mosk. zhurnal. mezhdunar. prava. – № 2. – 1996. – S. 165–181.

53. Salushev S. Annexation of Crimea: Causes, Analysis & Global Implications / S. Salushev // Global Societies Journal. – Vol. 2. – 2014. – P. 38–46.

54. Shevel' O. Kryms'ki tatory ta ukrai'ns'ka derzhava: pytannja polityky, pravozastosuvannja ta znachennja rytoryky / O. Shevel' // Kryms'ki studii'. – 2001. – № 1 – S. 10–31.

55. Krym v etnopolitychnomu vymiri: naukowe vydannja. – Redkol.: I. Kuras (golova) ta in. Avt. kol.: M. Panchuk (kerivnyk), G. Bekirova, V. Gankevych ta in. – K.: Svitoglyad, 2005. – 533 s.

Baskakova A. S., postgraduate of Department of History, PJSC "Higher education institute "Kyiv Slavonic University" (Ukraine, Kyiv), Aannetka@bigmir.net

Historiographical aspect of Crimea Tatar problem in Ukrainian-Russian relations (1991-2014)

Historiography of Crimea Tatar problem in Ukrainian-Russian relations (1991-2014) was researched on the base of diversified scientific sources. Six conceptual directions of studying of some its aspects were proposed (historical, ethnopolitical, socioeconomic, cultural & religious, educative & informational, political & security-related).

Keywords: *Crimea Tatar problem, Ukrainian-Russian relations, historiographical analysis, integration of Crimea Tatars, Islamic revival, inter-ethnic & inter-religious strives, annexation, religious extremism.*

Баскакова А. С., аспирант кафедры истории, ЧАО "Высшее учебное заведение "Киевский славистический университет" (Украина, Киев), Aannetka@bigmir.net

Историографический аспект крымскотатарской проблемы в украинско-российских отношениях (1991-2014)

На основе разноплановых научных источников исследовано историографию крымскотатарской проблемы в украинско-российских отношениях (1991-2014). Предложено шесть концептуальных направлений изучения отдельных ее аспектов: исторический, этнополитический, социально-экономический, культурно-религиозный, образовательно-информационный, политико-безопасностный.

Ключевые слова: *крымскотатарская проблема, украинско-российские отношения, историографический анализ, интеграция крымских татар, исламское возрождение, межэтническая и межконфессиональная вражда, аннексия, религиозный экстремизм.*

* * *

УДК 141.7

Туренко О. С.

кандидат філософських наук, доцент кафедри загально-правових дисциплін, Донецький юридичний інститут МВС України (Україна, Кривий Пир), oturenko@mail.ru

CONCORDIA DVOX VLAD I RENOVATIO MISTA V RANNJOMU SEREDNJOVICHCI

Досліджуються екзегези і соціально-релігійні практики, які стали основою відновлення міста в Середньовіччі. Реалізація доктрини згоди двох влад створила підґрунтя для відновлення міста в Ранняму Середньовіччі, утвердження в його просторі атмосфери гармонії церкви, світської влади і Божого народу. Ключову роль в цьому процесі відігравав інститут єпископства, який був провідницею апостольської традиції "загальної згоди" вірян, і тим відроджував античні форми республіканства. Месіанські вимоги церкви до городян затверджували практику релігійно-морального удосконалення в євдемонічній формі, що легалізувало раціональні форми міського життя. Світська влада в просторі міста існувала як один із видів влади, і тому була вимушена здійснювати своє повноваження лише у згоді з колективним рішенням городян, виконуючи волю єпископа. Завдяки ранньосередньовічним екзегезам і практикам civitas набув напівсакрального смислу – соціально-політичного простору, який наближає вірян до спасіння.

Ключові слова: *місто, civitas, згода двох влад, ціннісні смисли.*

Найвпливовішим отцем церкви західного світу в період Ранняго Середньовіччя був св. Августин. Його екзегези стали відправними для побудови християнської цивілізації Заходу. Такий умовивід стосується однієї з осей західної цивілізації – міста. Адаже Августиновий концепт двох Градів проєцирувався на місто й усвідомлювався сучасниками як імперативна норма. Це змушувало вірян перетворювати міський простір з хибного на досконалий: формувати спільність, що за формою свого життя і духовного стану може сподіватися на спасіння. Виконання цього завдання залежить від волі городян, їх добродійного способу життя, характеру союзу й

злагоди (*concordia*) влад. Тому одним із нагальних завдань вірян було виявлення шляхів служіння духовній й світській владам та подолання тим їхніх протиріч у просторі міста.

Вирішення означеної мети було вкрай складним, оскільки до XII ст. в Західній Європі проблема розмежування функцій влад, яка вперше затвердилась в доктрині злагоди “двох мечів” папи Гелазія, не була вирішена. Утім, до цього часу місто не тільки повстало, але й затвердилось як соціально-політичний інститут Середньовіччя. У його просторі ще до папської революції XI ст. практично діяли дефініції злагоди між двома владами.

З цього витікає питання, яке є метою статті – які ціннісні смисли стали основою відновлення (*renovatio*) міста в Середньовіччі і як вплинули екзегези злагоди двох влад на утвердження політико-соціального простору міста. У своїй розвідці автор буде спиратися на праці відомих філософів й урбаністів: П. М. Біццлі, Т. Возняка, А. Я. Гуревича, Ж. Ле Гоффа, В. І. Мажугі, А. Карася, І. Паська, Р. Патнама, М. А. Стама, В. І. Укололової, А. Л. Ястребицької та інших.

Першим, хто наблизив Августинову екзегезу міста до реалій земного світу й обґрунтував сакральний зв'язок міста з Божим задумом, був Григорій I. Мотивувала до цього понтифіка проблема протистояння християнсько-міського, упорядкованого, безпечного та благого світу зі злом погансько-селянською стихією. Він був прихильником сакральної зверхності міста щодо хаотичного простору села і вважав, що надійні мури міста склалися не стільки з каміння, скільки з істинної віри. Процес урбанізації осягався Григорієм I як містико-духовне піднесення міста, яке повинно за визначених умов наблизитися до *civitas Dei*. Утім, у той час, коли під натиском племен поган міста Середземномор'я починають втрачати свою свободу та відроджену потугу, це трактувалася папою як загроза всьому християнському світові. За його переконанням, єдиною нагодою вистояти перед стихією поган була консолідація християн-городян й повне ототожнення міської громади, її внутрішнього життя з владою церкви.

Так, для Григорія I тогочасне християнське місто мусить бути оплотом Божого порядку, строгої внутрішньої дисципліни – духовним муром спасіння. Воно є праобразом *civitas Dei*, що піднесено стоїть посеред поганської стихії як більш досконала духовно-соціальна інституція, елемент упорядкованого Всесвіту, надає сподівання на спасіння всім невірним.

Утім, на думку Григорія I, щоб наблизитися до *civitas Dei*, городяни потребують морально-релігійного удосконалення. Досягнення ідеальної громади віруючих потребує розумної та витриманої поведінки городян, тобто розповсюдження чеснот, які, як стіни символічного міста, захистять християнську душу від зла варварства. Більш того, чесноти поєднуються з розсудливістю, що мусить боронити людину від будь-якого проникнення в її душу скверни і пороку. Найвагоміше завдання розуму – відтворювати себе в ідеальному образі – “будова розуму нашого”, тобто проводити самоаналіз завдяки чотирьом рівновеликим сторонам своєї розумної поведінки – алегоричним кутам міської стіни: розсудливості, справедливості, мужності та помірності. До цього суспільно-горизонтального удосконалення понтифік

пропонував долучити вертикально-індивідуальне удосконалення, що складалося з семи ступенів – від страху Божого до мудрості. Поєднання двох царин морально-релігійного удосконалення, за переконанням папи, мусить поєднатися в практиці чеснот. Отже, евідемонічна концепція Григорієм I змушувала християн до активного, подвійного іманентно-суспільного життя в символічному просторі “освіченого” міста. Реалізація григоріанської концепції була “зведена заради бажання вищого світу” та цілеспрямована до “вірної кам'яної кладки *civitas Dei*” [1, с. 257–259].

Таким чином, Григорій I трансформував Августинову доктрину міста в соціально-політичну моральну площину. Місто в нього постає найвищим простором християнського удосконалення, який повинен стати простором моральних практик та методів самоуправління, що мають не лише трансцендентну спрямованість, але й земні завдання, що реалізують універсальні принципи в земному житті. Можна сказати, що понтифік призупинив “бездомність” земного граду, його безпорадність і, легітимізуючи право церкви керувати суспільно-політичним життям і організацією спільного життя городян, сформував ідею, що духовна влада й місто провіденціально пов'язані.

До цього слід додати три зауваження. По-перше, в екзегезі Григорія I (а за ним в творах Ісідора Севільського) мала місце рецепція античних образів ідеальних форм міського життя. Ці образи перероблялися богословами на аксіологічних основах християнства, заповнювались месіанським змістом і пропагувались як матриця для втілення. Це були раціонально-релігійні прототипи майбутніх міських спільнот, які торкались моральної складової, удосконалення простору міста й душі, заклику до людини пізнати саму себе. Трансформовані античні образи стали підмурками формування своєрідної форми міської солідарності, тим прихованим сенсом, що консолідував громаду.

По-друге, в ідеальному осягненні Григорія I місто є духовним та більш безпечним для душі земним простором, який протистоїть нелюдській жорстокості поганської анархії. У межах августиніанства простір міста трактується папою як *civitas permixta* (змішане місто). Воно ґрунтується на самоорганізації співпраці християн, які прийняли обітницю удосконалювати свої морально-релігійні якості і тим консолідувати міську громаду, трансформувати її в “табір Бога”. Відтак, космічна бінарність протистояння гріховної анархії, поганського хаосу духовно-моральній упорядкованості знаходила в григоріанській концепції своє граничне місце на межі міських мурів, які повинні забезпечувати віруючих порядком і захистом у їхньому вищому сенсі – збереженні недоторканності гріхом їхніх душ. Отже, місто в ранньосередньовічному уявленні стає бургом, що розповсюджує світ віри, істинний образ добродічного життя – вежа, що розкиває шлях до *civitas Dei*.

І останнє. В григоріанській екзегезі місто виступає епіцентром ритуальної діяльності, яка не лише поєднала спільність вірян з горним, утверджувала мир та Його закон, але й усвідомлювалася як дія проти зла та хаосу поганського світу. Звісно, що ритуал відбувався в храмі, але його земним підмурком виступала добродічність городян, християнська солідарність та упорядкованість

життя міста. Відтак, центром міста, його сакральним смислом стає храм, і більш вагоме – єпископальний собор.

В умовах гострої релігійної боротьби різних християнських напрямів та поганських вірувань, єпископ уособлював в собі представництво громади вірян перед горним, ніс відповідальність за чистоту християнських ритуалів і тим був гарантом правильного шляху до спасіння. Продовжуючи традицію апостольської освіченості, він вважався духовним пастирем і вищим керманічем – “захисником” (*defensor civitatis*) [2, с. 75] спільноти вірян від гріха. Єпископ розглядався як можлива особа праведника, заради якого Бог не спепелить місто, а надасть городянам тривалий час для удосконалення душі.

З іншого боку, єпископ у ранньохристиянському явленні був представником громади – колективної волі вірян і носієм вищої влади одночасно. Щоб побудувати на прикладі Григоріанських екзегез “духовну республіку”, де як в раю всі мешканці мають назву “громадяни” [3, с. 143], в місті необхідно було утвердити принцип рівності й плебісцитної демократії. Ці принципи були затверджені колективною процедурою – обітницею “буди заодно” (*jurer li comun*), яку скріплював єпископ. Ця клятва в уявленні городян долучала членів міської комуни до *universitas* [4, с. 177], до всієї ієрархії Божого порядку, і тим урівнювала їх з іншими суспільними станами. Та ж процедура, що спиралась на апостольську традицію і правила Целестія I – “ніхто не може бути єпископом, якщо його не прийме християнський народ”, ставала відправною крапкою вступу в дії влади єпископа.

У цьому сенсі П. Розанвалон помічає, що іще в добу формування міста його громада “...стихийно зорганізувалися на основі колективного функціонування ще до утворення владних органів з більш розвиненою ієрархією”. Керівництво містом було покладено на організацію добродійних вірян – керманічів, яку обирали власне громадяни загальним голосуванням [5, с. 33]. Така процедура, що поєднувала в собі колективну обітницю, вибори духовного “захисника–праведника” і “представника” громади перед горним, осягалась як “ритуал причастя”, затвердження духовного смислу міста – виникнення солідарної асоціації, що прямує до спасіння душі.

Таким чином, у добу Раннього Середньовіччя в умовах деградації публічної влади функцію міського управління отримала духовна влада – вона легалізувалася як формоутворювальний інститут земних асоціацій вірян. Духовна влада залишалася очільницею міських магістратів, залишки яких ще існували з Римської доби. Зазначені фактори дали змогу Ж. ле Гоффу стверджувати, що першим типом середньовічного міста, було єпископальне місто, присутність якого стала вирішальною ознакою міста [6, с. 159]. Теорію вченого підтверджує той факт, що в середньовічній Європі статус міста (*civitas*) міг здобути лише єпископальний центр, тоді як усі інші називали різними словами, що означали або укріплення (*bourg, borough, borqo, burqus*, а також *castellum, castrum, opidum, urbs*), або торговельні центри (*postus, port, wik*) [7, с. 352]. Отак, *civitas* осягався як самоорганізована спільність вірян, що під сигнатурою єпископа має

можливість досягти певного релігійно–морального стану удосконалення.

Отже, присутність єпископальної влади й практика згоди городян між собою на його правління, загальна трансцендентна мета, боротьба з поганством і прагнення утворення *Respublica Christianorum* сформувавши в Ранньому Середньовіччі ідеальний образ міста. Цей образ став реалізуватися в різноманітних формах, але всі міські спільноти поєднувало одно переконання. Городяни вважали, що їхнє місто засноване волею Бога з визначеною земною метою. У цьому сенсі Дж. Г. Берман наводить приклад пакту між Марселем та Ніццою, в якому проголошується, що “...тільки Бог, Він Сам, управляє нашим містом”... однак, завдання міст було світським, скороминущим, а не священним та вічним [Там само, с. 388–389].

Світська мета міста була вже визначена Григорієм I – упорядкувати сільсько–поганський хаос. Утім, без сприяння світсько–військової влади ця мета не могла реалізуватися. Адже місто, яким би воно не було могутнім, не могло опанувати чималі території й велику кількість народів. Найефективніше зовнішню експансію християнства виконувала шляхта, яка після бенефіціарної реформи почала формуватися і ієрархічну корпорацію. Саме захист християнства і розповсюдження Закону Божого стає обґрунтованою церковними інтелектуалами задачею рицарства і легалізацією держави. Світська влада символічно уособлювала в собі Михайлове воїнство, що оберігало мир *Corpus Christi* і затверджувала справедливість Його закону.

Так, виконуючи зовнішню роль моторошного карателя зла поганства, шляхта внутрішньо перетворювалася в другу за чином шабелі Божого народу – в смиренних служителів волі церкви. І не дарма в Гелазієвській доктрині “двох мечів” найбільша тяжкість відповідальності належала духовній владі, адже, на Страшному суді, із священників, спроситися за їх підлеглих – світських сеньйорів, котрі повинні підкорятися єпископу. Таким чином, світський меч був спрямований церквою на зовнішній світ, в горизонтальну площинну підкорення селянсько–поганського хаосу. Як політичному організму, світської владі віддавалось земне правління з його мінливістю часу, який вона повинна поєднати в єдине, упорядкування християнської віри. У цьому сенсі П. Рікер зазначає, що “...політичний організм існує не лише в теперішньому часі, але й минулому та майбутньому, і його функція – зв’язувати минуле, теперішнє і майбутнє” [8, с. 257].

Духовний меч мав вічно–вертикальну спрямованість і чекав миті Страшного суду. Завдяки цій конотації світська влада отримала санкцію Духу, право сформувавши тимчасовий світ упорядкованого примусу – державу. Ключовою вимогою до неї було затвердження в земному світі миру й гарантування слухняності поганських народів “кафедри Петра”.

У Гелазієвській доктрині злагоди двох мечів відбувається спроба визначити завдання і межу дії світської влади, але не окреслюється її право на підконтрольність міста. Утім, з середньовічної практики стає зрозумілим, що місто, по–перше, усвідомлювалось як сфера дії духовної влади, як єпископальний центр, де

шляхта залишає свою військову моторошність і, смиряючись, входить в лоно *Corpus Christi*. В єпископальному соборі шляхта зливалася з Божим народом – городянами і тим реалізувала єдність *Respublica Christianorum*. Собор, таким чином, стає центром духовної згоди духовенства, шляхти і городян. Символічним підґрунтям храму стає добродієсне життя городян. У цьому сенсі Ж. Дюбі зауважує, що собор "...затверджував, що порядку досягають, дотримуючись порядку й дисципліни, під контролем влади, або, точніше, двох влад, які співпрацюють" [9, с. 119].

Отак, міський простір вмщував в собі три складові Всесвіту – Божий народ, церкву й світську владу, які знайшли *concordia* для визначеної мети християн. У просторі міста, в умовах феодално-територіальної розмитості й "безмовності селянського світу", кожен з трьох елементів Усесвіту отримує концентрований сенс свого існування. У цьому контексті І. Пасько зауважує, що актуалізація християнської ідеї розгортається в трьох іпостасях міста, де "...народ надає зміст справжнього буття церкві й державі; держава має можливість надати адекватну форму буття церкві і народу; церква покликана надати дух народові й запобігти бездуховності державі" [10, с. 331].

Міський простір упорядковувався двома владами з умовою колективної згоди самих городян. Крихка згода між трьома елементами забезпечувалась правовими інституціями – хартіями міст. Останні освячувались церквою, затверджувалась світською владою і присягами городян, що ставило місто в привілейоване становище щодо інших соціальних елементів.

Значення церкви для городян полягало не лише в її сакрально-владному становищі. Церква в особі єпископів відігравала прагматичну роль в утвердженні внутрішнього порядку й миру в місті. Маючи судово-політичні повноваження, єпископи ставали посередниками й гарантами добрих стосунків міста зі шляхтою, з королівською владою. У X–XI ст. єпископ практично поєднував в собі дві влади – духовну і світську, виступав у подвійній функції: як сакральний захисник городян від феодалного свавілля, як гарант миру та злагоди та як вірний представник світської влади. Іншими словами, духовна влада єпископа обмежувала пряме втручання королів та феодалних сеньйорів у справи міста. Посередницька функція єпископів несла за собою доволі прагматичні наслідки в політичному та економічному житті міста, його утвердженні як самостійної одиниці феодалного суспільства.

Підсумовуючи, мусимо зазначити, що реалізація гелазійєвської і григоріанської доктрин згоди двох влад створила підґрунтя для *renovatio* міста в Раннє Середньовіччя, утвердження в його просторі атмосфери гармонії церкви, світської влади і Божого народу. Провідну роль в цьому процесі виконував інститут єпископства, що був провідницею апостольської традиції "загальної згоди" вірян і тим відроджував античні форми республіканства. Поряд з цим месіанські вимоги церкви до городян затверджували соціальну практику релігійно-морального удосконалення в євдемонічній формі і це легалізувало раціональні форми міського життя. Світська влада, що отримала право на

державний примус, у просторі міста була однією з влад, і тому була вимушена здійснювати своє повноваження лише у згоді з колективним рішенням городян, враховувати волю єпископа. Отак, середньовічні екзегези і практики надали *civitas* напівсакральний сенс – соціально-політичного простору, який наближає вірян до спасіння. Усе перераховане поряд з іншими чинниками в подальшому й сформувало своєрідність феномена середньовічного міста – його раціонально-моральну, правову упорядкованість, що спрямована до горного.

Список використаних джерел

1. Мажуга В. И. Культурные идеалы античности в средневековой Европе. Город как их символ / В. И. Мажуга // Городская культура. Средневековье и начало нового времени. – Ленинград: Наука, 1986. – 278 с.
2. Петрушевский Д. М. Очерки из истории средневекового общества и государства / Д. М. Петрушевский. – М.: Едиториал УРСС, 2003. – 304 с.
3. Голенищев-Кутузов И. Н. Средневековая латинская литература Италии / И. Н. Голенищев-Кутузов. – М.: Наука, 1972. – 308 с.
4. Бицилли П. М. Элементы средневековой культуры // Бицилли П. М. Избранные труды по средневековой истории: Россия и Запад / П. М. Бицилли. – М.: Языки славянской культуры, 2006. – С.107–231.
5. Розанвалон П. Демократична легітимність. Безсторонність, рефлексивність, наближеність / П'єр Розанвалон. – Вид. дім "Києво-Могилянська академія", 2009. – 287 с.
6. Ле Гофф Ж. Рождение Европы; пер. с фр. А. И. Поповой. Предисл. А. О. Чубарьяна / Жак Ле Гофф. – М.: "Александрия", 2007. – 398 с.
7. Берман Г. Дж. Право і революція. Формування західної традиції права / Гарольд Дж. Берман / Наук. редакція к. філос. н. Н. Толкачової. – К.: IRIS, 2001. – 652 с.
8. Рікер П. Идеология та утопия / Поль Рікер. – К.: Дух і літера, 2005. – 386 с.
9. Дюбі Ж. Европа в Средние века; перевод с фр. В. Колесникова / Жорж Дюби. – Смоленск: "ПОЛИГРАММА", 1994. – 320 с.
10. Пасько І. Т. Універсалія християнства та *Diffrenca* specifica її буття в історії / Пасько І. Т. Історія. Нація. Особистість. Вибране: історіософські етуди та манускрипти / І. Т. Пасько. – Донецьк: ТОВ "Східний видавничий дім", 2013. – 424 с.

References

1. Mazhuga V. I. Kul'turnye idealy antichnosti v srednevekovoj Evrope. Gorod kak ih simvol / V. I. Mazhuga // Gorodskaja kul'tura. Srednevekov'e i nachalo novogo vremeni. – Leningrad: Nauka, 1986. – 278 s.
2. Petrushevskij D. M. Ocherki iz istorii srednevekovogo obshhestva i gosudarstva / D. M. Petrushevskij. – M.: Editorial URSS, 2003. – 304 s.
3. Golenishhev-Kutuzov I. N. Srednevekovaja latinskaja literatura Italii / I. N. Golenishhev-Kutuzov. – M.: Nauka, 1972. – 308 s.
4. Bicilli P. M. Jelementy srednevekovoj kul'tury // Bicilli P. M. Izbrannye trudy po srednevekovoj istorii: Rossija i Zapad / P. M. Bicilli. – M.: Jazyki slavjanskoj kul'tury, 2006. – S.107–231.
5. Rozanvalon P. Demokratichna legitymnist'. Bezstoronnist', reflektynist', nablyzhenist' / P'jer Rozanvalon. – Vyd. dim "Kyjevo-Mogylyans'ka akademija", 2009. – 287 s.
6. Le Goff Zh. Rozhdenie Evropy; per. s fr. A. I. Popovoj. Predisl. A. O. Chubar'jana / Zhak Le Goff. – M.: "Aleksandrija", 2007. – 398 s.
7. Berman G. Dzh. Pravo i revoljucija. Formuvannja zahidnoi' tradycii' prava / Garol'd Dzh. Berman / Nauk. redakcija k. filos. n. N. Tolkachovoi'. – K.: IRIS, 2001. – 652 s.
8. Riker P. Ideologija ta utopija / Pol' Riker. – K.: Duh i litera, 2005. – 386 s.
9. Djubi Zh. Evropa v Srednie veka; perevod s fr. V. Kolesnikova / Zhorzh Djubi. – Smolensk: "POLIGRAMMA", 1994. – 320 s.
10. Pas'ko I. T. Universalija hrystyjanstva ta Diffrenca specifica i'i' buttja v istorii' / Pas'ko I. T. Istorija. Nacija. Osobystist'. Vybrane: istoriosofs'ki etjudy ta manuskrypty / I. T. Pas'ko. – Donec'k: TOV

“Shidnyj vydavnychyj dim”, 2013. – 424 s.

Turenko O. S., candidate of philosophical sciences, associate professor of department of general legal disciplines, Donetsk legal institute of MVS of Ukraine (Ukraine, Krivoy Rig), oturenko@mail.ru

Concordia two authorities and renovatio city in the Middle Ages

We study the exegesis and social practices that have become the basis of rebuilding the city in the Middle Ages. The implementation of the doctrine of consensus between the two powers has created the basis for the revival of the city in the early Middle Ages, in its approval of the space atmosphere of harmony of the Church, the secular authorities and the people of God. A key role in this process is carried out by institutes of the bishopric, who was the conductor of the apostolic tradition of the “consensus” of believers and the revived ancient form of republicanism. Messianic Church claims to the townspeople claimed the practice of religious and moral perfection in evdemonichny form legalized rational forms of urban life. Secular power, in the space of the city was one of the authorities and therefore was forced to exercise its powers only in accordance with the collective decision of the citizens, to take into account the will of the bishop. Due to early medieval exegesis and practices sivas acquired semi-sakral sense – socio-political space which brings the faithful to salvation.

Keywords: city, sivas, consent between the two powers, valuable meanings.

Туренко О. С., кандидат философских наук, доцент кафедры общеправовых дисциплин, Донецкий юридический институт МВД Украины (Украина, Кривой Рог), oturenko@mail.ru

Concordia двух властей и renovatio города в Раннее Средневековье

Исследуются экзегезы и социально-религиозные практики, которые стали основой восстановления города в Средневековье. Реализация доктрины согласия двух властей создала основу для возрождения города в Раннее Средневековье, утверждения в его пространстве атмосферы гармонии церкви, светской власти и народа Божия. Ключевую роль в этом процессе выполнял институт епископства, который был проводником апостольской традиции “общего согласия” верующих и тем возрождал античные формы республиканства. Мессианские требования церкви к горожанам утверждали практику религиозно-морального совершенствования в евдемоничной форме, легализовало рациональные формы городской жизни. Светская власть, в пространстве города была одной из властей, и поэтому была вынуждена осуществлять свои полномочия только в согласии с коллективным решением горожан, учитывать волю епископа. Благодаря раннесредневековым экзегезам и практикам sivas приобрел полусакральный смысл – социально-политическое пространство которое приближает верующих к спасению.

Ключевые слова: город, civitas, согласие двух властей, ценностные смыслы.

* * *

УДК 94(477)

Кравець О. П.

викладач кафедри індоєвропейських мов,
Національний університет “Острозька академія”
(Україна, Острор), gileya.org.ua@gmail.com

ДЕРЖАВНО-ЦЕРКОВНІ ВІДНОСИНИ У ПОЛЬЩІ

В 20-30 РР. ХХ СТ.:

ДОСВІД БАПТИСТСЬКИХ ГРОМАД

У статті проаналізовано державно-церковні відносини в Польщі у 20-30 рр. ХХ ст. на прикладі баптистських громад, вказано на особливості законодавчо-правової бази, вплив домінуючих церков, міжконфесійні відносини

Ключові слова: державно-церковні відносини, баптисти, євангельські християни, Друга Річ Посполита, польська влада.

Сьогодні, коли увесь світ знаходиться перед небезпекою великомасштабного збройного конфлікту, а між двома колись братніми народами (українським і російським) точиться неоголошена жорстока війна, відносини церкви і держави стають надзвичайно актуальними з погляду на їх роль у суспільстві. Адже давно відомо, що всі збройні протистояння розпочиналися не на політичному, економічному чи соціальному ґрунті, а на духовному. Якби людство сповідувало духовні закони “не вбий”, “не вкради”, “люби ближнього, як самого себе”, то як могла б розпочатися будь-яка війна?! Саме Церква покликана нести духовні цінності у суспільство. Як зазначив Я.

Лукасік: “Церква – це голос Бога для народу. Такі пророки, як Мойсей, Натан, Ілля, Єремія, Даниїл, Іван Хреститель докоряли [навіть] царям. Від позиції Церкви залежить доля народу, тож і Церкві доведеться колись відповісти перед Всевишнім за свою позицію” [9, с. 183].

“У світлі Євангелії – Церква – берегиня добра в суспільстві, боротьби з інфекцією обману, страждань і експлуатації, несе істину, надію, життя. Бог – джерело істини” [7, с.45].

У свою чергу, держава мусить “відобразити й затверджувати в народі Божий закон”. Глава держави “повинен бути прикладом для всіх жителів країни. Уряд повинен берегти найвищі моральні якості” [9, с. 183]. “Держава має забезпечити правову основу та належний рівень освіченості населення для попередження проявів дискримінації за ознакою релігії чи переконань при здійсненні громадянами своїх економічних, соціальних і культурних прав, особливо щодо доступності гуманітарної допомоги, соціальних пільг або державної служби” [7, с. 71].

Історія залишає людству безцінні уроки. Дивлячись на них, можна побачити, куди ми йдемо і що нас чекає у майбутньому, бо “все вже було під сонцем”. Період 20-30 рр. ХХ ст. особливий тим, що він знаходився між двома світовими війнами. Вивчення державно-церковних відносин того часу є надзвичайно цінним, на наш погляд, для сьогодення, оскільки світ знаходиться перед небезпекою втрати миру.

Що стосується Польщі, то потрібно звернути увагу на те, що баптистська церква серед польського населення була малочисленою. За статистичними даними перед Першою світовою війною у країні нараховувалося 36 баптистських громад. У 1915 р. більшість баптистів були депортовані вглиб Росії. У 1923 р. їх чисельність у Польщі становить 8783 (по одному баптисту на три тисячі населення). Через п'ять років (1928 р.) у країні нараховувалося вже сім тисяч німецькомовних баптистів і стільки ж баптистів зі слов'ян (всього 14 тис.) 29 вересня 1921 р. у Варшаві відбувся спільний з'їзд слов'янських і німецьких баптистів, на якому обговорювалися питання співпраці та місіонерської діяльності. На цьому з'їзді утворився Союз слов'янських баптистів у Польщі на чолі з Яном (Іваном) Петрашем [15, с. 3].

Вагомою складовою євангельсько-баптистського руху на території Другої Речі Посполитої були громади євангельських християн. 7-10 червня 1923 р. у Бресті відбувся об'єднавчий з'їзд, на який прибуло 44 делегати від 22 громад Союзу євангельських християн (1772 члени), та 40 делегатів від 18 громад Союзу баптистів (1760 членів). Було вирішено об'єднатися під назвою “Союз євангельських християн і баптистів у Польщі”. Умови об'єднання: спільний комітет, спільний статут, спільна каса, спільна біблійна школа і спільні з'їзди. Центр перебування правління Союзу – Варшава. Президентом Союзу було обрано Людвіка Шендеровського. Він був багаторічним головою Союзу слов'янських громад євангельських християн у Польщі, до якого належало багато церков на Волині. Однак частина громад баптистів вийшла з об'єднаного союзу і в 1927 р. на своєму з'їзді у Варшаві